

METODELE ȘI PROCEDEELE EDUCAȚIEI MORALE

Între componentele educației, cea morală ocupă un loc deosebit datorită rolului pe care-l joacă în afirmarea și integrarea în societate a copilului. Comportamentul moral se bazează pe cunoștințe, sentimente, convingeri, deprinderi și obișnuințe, o voință puternică, încât urmărirea și formarea acestora pretinde nu numai un program bine articulat ci și un sistem coerent de metode și procedee prin care să putem preveni apariția unor eventuale obstacole și să asigurăm realizarea la nivel ridicat a tuturor obiectivelor urmărite.

Formarea unui comportament moral pretinde o metodologie și o strategie complexă, variată, dinamică și adecvată numeroaselor componente care trebuie formate și dezvoltate. Nu atât numărul metodelor și procedeele utilizate în acest proces reprezintă o dificultate, cât integrarea lor într-un sistem, articularea lor într-o metodologie flexibilă, adaptabile diverselor situații în care se găsește educatoarea și preșcolarul.

Principalele metode care stau la dispoziția oricărui cadru didactic sunt: povestirea, explicația morală, prelegerea morală, convorbirea morală, dezbaterile morale, problematizarea, studiul de caz, exemplul, exercițiul moral, aprecierea și sancționarea sau aprobarea și dezaprobarea. Abilitatea și măiestria educatorului îl vor ajuta să adapteze fiecare procedeu sau metodă la specificul situației pe care o are de rezolvat. Metodele verbale se îmbină cu cele practice. Aprobarea și dezaprobarea se pot succeda ușor, după cum metoda explicației poate urma un exercițiu sau un exemplu, sau analiza unui caz.

Domeniul educației morale este delicat și de aceea cere competență și artă pentru a soluționa numeroasele probleme pe care le ridică formarea profilului moral al unui copil. Aceasta înseamnă că un cadru didactic trebuie să știe să aleagă și să folosească cu măiestrie metodele care-i pot oferi șansele cele mai mari de succes.

De asemenea, nu trebuie să uite nici un moment că această bogată metodologie va trebui să fie permanent însoțită de exemplul său personal, de atitudinea ireproșabilă din punct de vedere moral în toate împrejurările.

Cadrul organizatoric al educației morale are valențe formative importante în cazul utilizării metodelor cu abilitate. Se face necesară evaluarea nivelului educației morale a fiecărui elev, pentru a putea supraveghea și dirija permanent acest proces cu privire specială la realizarea unității dintre conștiință și conduită.

Acțiunile educative se desfășoară în mod organizat și sistematic și au, totodată, rolul de a valorifica acele influențe care se exercită în mod neorganizat asupra copilului. Folosind metodele cele mai adecvate se urmărește *construirea conștiinței a personalității morale a copilului în concordanță cu imperativele moralei societății*. (I.Nicola, D. Farcaș, anul 1990, p. 31).

1. Explicația morală

Cu ajutorul ei, educatoarea dezvăluie copiilor conținutul unei cerințe, norme, reguli morale. Încă de la o vârstă timpurie, exercițiile de comportament sunt precedate de scurte explicații: cum să-i respecte pe adulți și pe colegi, cum să salute, cum să se ajute reciproc, să respecte programul grădiniței, etc. Inițial accentul cade pe modul în care trebuie respectată o cerință morală, pentru ca pe parcurs să se extindă și asupra respectării ei.

Pentru a avea nu doar funcție informativă, ci și stimulativă este nevoie ca explicația să fie însoțită de material și fapte concrete. Acestea pot declanșa trăiri afective care determină o conduită corespunzătoare.

2. Convorbirea morală

Este o discuție sau un dialog între educator și copii care are drept scop atât clarificarea unor cunoștințe morale cât și declanșarea unor trăiri afective prin valorificarea experienței de viață a copiilor. Convorbirile pot fi organizate sau ocazionale. Cele organizate se desfășoară cu întreaga grupă, iar cele ocazionale se desfășoară cu grupuri de copii sau individual, de câte ori

este necesar. Pornind de la un substrat faptic, copiii pot să-și exprime liber opțiunile în legătură cu faptele sau cerințele morale discutate și să conștientizeze efectele eventualelor abateri sau încălcări ale cerințelor morale sau, dimpotrivă, să-și întărească un comportament pozitiv. Astfel se poate afirma că această metodă are funcții de informare, sensibilizare, corectare, întărire privitoare la conștiința și conduita morală a copilului.

3. Povestirea morală

Constă în relatarea într-o formă accesibilă și atractivă a unor întâmplări și fapte reale sau imaginare cu semnificații morale. Prin folosirea unui limbaj plastic-intuitiv a unor procedee artistice sau dramatice, a unui material intuitiv adecvat, copilul este transpus într-un mod de viață care-l ajută să înțeleagă sensul unor norme sau reguli morale.

4. Exemplul moral

Spre deosebire de celelalte metode care descriu modul în care să se comporte copiii, prin exemple, le sunt oferite modele concrete de comportare. *Locul prescripțiilor verbale, care avea menirea de a descrie cum urmează să fie comportamentul, este preluat de un model concret ce ilustrează comportamentul în desfășurarea sa* (Ioan Nicola, 2000, p. 227). Efectul acestui model depinde atât de calitatea modelului cât și de modul în care este perceput. Caracteristică vârstei preșcolare este o tendință de imitare deosebit de puternică ce mărește foarte mult efectul sugestiv al comportării altora. Preșcolarul preia modelul fără niciun fel de prelucrare sau filtrare internă, încercând să se comporte identic cu modelul care devine pentru el un impuls spre acțiune.

Exemplele își pot exercita acțiunea direct sau indirect. Atunci când sunt oferite de persoanele aflate în anturajul copilului - părinți, educatoare, colegi, adulți - acționează nemijlocit asupra copilului prin interrelaționare. În acest sens, exemplul părinților și al educatoarei este de mare importanță în influențarea conștiinței și conduitei copilului (în măsura în care presupune o îmbinare armonioasă a autorității și a afecțiunii). Preocuparea acestora ar trebui să se îndrepte, în primul rând, asupra propriei atitudini și comportări, deoarece exemplul lor devine un instrument ce acționează asupra personalității copilului.

Exemplele indirecte constau în relatarea și descrierea unor fapte și acțiuni morale exercitate de o anumită persoană într-o anumită situație. Acestea se pot realiza cu ajutorul povestirii, textelor literare, filmelor, revistelor, etc.

Pentru ca efectul exemplului moral să fie cel dorit se impun anumite condiții de ordin psihopedagogic:

- crearea unui climat psihosocial cu o puternică încărcătură afectivă care să fie favorabil unei relații bazate pe comuniune, atașament, respect între educatoare și copii;
- educatoarea să aibă calități și conduite care să dovedească, în relațiile cu copiii, că este un exemplu demn de urmat;
- să se evite decretarea unui copil ca exemplu integral pentru colegii săi. Exagerarea în acest sens poate avea efecte nedorite atât pentru cel în cauză care poate dezvolta trăsături ca individualism, aroganță, cât și pentru ceilalți copii care pot simți frustrare sau subapreciere.

Modelele negative pot fi utile doar în măsura în care copilul, raportându-se la ele, se detașează, adoptând o conduită opusă.

5. Exercițiul moral

Pedagogia definește exercițiul moral ca o repetare sistematică și organizată a unor acțiuni, în condiții relativ identice, cu scopul formării deprinderilor și obișnuințelor de comportare morală, al elaborării și stabilirii trăsăturilor de voință și caracter implicate în atitudinea și conduita morală a copilului.

În practica educativă se disting două momente principale ale exercițiului moral: formularea cerințelor și exersarea propriu-zisă.

Cerințele exprimate pot să îmbrace diferite forme externe la care ne vom referi în continuare:

- **Ordinul.** Este o formă mai atenuată, care este însoțită de explicații și argumente privitoare la necesitatea împlinirii obligațiilor.
- **Dispoziția.** Este o formă de ordin mai atenuată, care este însoțită de explicații și argumente privitoare la necesitatea împlinirii obligațiilor.
- **Îndemnul și sugestia.** Sunt forme indirecte de formulare a cerințelor prin care copiii pot fi stimulați să desfășoare anumite acțiuni.
- **Rugămintea.** Este o metodă prin care se solicită îndeplinirea benevolă a unei sarcini, lăsând copilului libertatea de a decide în legătură cu momentul și modul ei de îndeplinire. Este de dorit însă să nu ajungă la refuzul îndeplinirii ei și aceasta poate fi posibilă prin tact, printr-un ton adecvat, care să declanșeze mobiluri interioare ce se vor reflecta asupra conduitei.

În cazul acestei metode, relația autoritate - supunere este mijlocită de mobiluri interne ale conduitei. Dacă acestea sunt sesizate de cadrul didactic, se pot obține rezultate foarte bune, chiar superioare celor obținute prin constrângere.

- **Încrederea.** Avansul de încredere se poate acorda în diferite situații unor copii care prezintă curențe în anumite direcții. De exemplu unor copii mai puțin disciplinați li se poate încredința sarcina de a urmări disciplina colegilor, copiilor egoiști li se poate încredința sarcina de a-și ajuta colegii.
- **Utilizarea perspectivelor.** Presupune a le face cunoscute copiilor diferite obiective ce urmează să fie atinse în activitatea lor. Acestea pot avea un efect mobilizator prin aspirațiile individuale și colective pe care le declanșează în conștiința copiilor. Primele vizează satisfacerea unor interese personale care necesită eforturi individuale, iar celelalte se referă la obiectivele unui grup, realizarea lor fiind posibilă prin cooperarea membrilor grupului.
- **Încurajarea.** Prin stimularea mobilurilor interne este antrenată, cu precădere, componenta afectiv-motivațională. Prin expresii verbale apreciative sunt încurajate comportamentele pozitive de menținere a angajării în respectarea regulilor și cerințelor morale.
- **Stimularea prin promiterea unei recompense.** Reprezintă o metodă de întărire pozitivă extrinsecă. Recompensa promisă, declanșează o gamă de trăiri afective ce-i determină pe copii să desfășoare o anumită activitate. Se urmărește ca, treptat, să se facă trecerea de la motivarea extrinsecă la cea determinată de însuși conținutul activității.

6. Exersarea propriu-zisă

Este un proces care presupune îndeplinirea consecventă și sistematică a cerințelor formulate în vederea întăririi componentelor conștiinței morale și a formării conduitei morale. Exersarea este deosebit de importantă pentru interiorizarea cerințelor cuprinse în normele moralei sociale care devin, astfel, elemente ale conduitei morale, reflectate în relațiile copilului cu ceilalți, cu societatea și cu sine însuși. Antrenarea copiilor în diferite activități și acțiuni care presupun organizarea unor situații de relaționare are drept rezultat formarea deprinderilor și obișnuințelor de comportare cât și a trăsăturilor de voință și caracter.

7. Metode de întărire a deprinderilor și obișnuințelor morale

Aprobarea: reprezintă o modalitate de întărire pozitivă, întrucât constă în acceptarea, recunoașterea și confirmarea rezultatelor și manifestărilor morale ale copiilor de către o autoritate externă. Mecanismul care stă la baza acestei întăriri este declanșarea unor trăiri afective pozitive care stimulează atitudinea și comportamentul moral al subiectului în direcțiile în care s-au

manifestat anterior. Aprobarea apare ca o confirmare a concordanței între cerințele moralei sociale și materializarea lor în rezultatele și faptele morale ale copiilor. Această modalitate de întărire oferă copilului posibilitatea de a deosebi binele de rău cât și de a adera la prescripțiile normelor morale.

Aprobarea se poate manifesta în forme diverse, individuale sau colective:

- **Acordul** se constituie ca exprimarea mulțumirii față de respectarea sau împlinirea cerințelor adresate copiilor și poate îmbrăca forma unor gesturi sau cuvinte apreciative.
- **Lauda** este o formă de apreciere verbală care poate fi confidențială sau publică. Atunci când este făcută în fața colectivului poate consta în evidențierea unor fapte care pot fi recomandate spre a fi urmate.
- **Recompensa** este o formă premială folosită în cazul unor rezultate ce depășesc nivelul de exigență impus, plasându-le peste valoarea medie de manifestare a unor fapte și acțiuni morale.

Recompensele pot fi de ordin material sau spiritual și, dintre acestea, este indicat ca pe măsura dezvoltării copilului să fie utilizate, cu prioritate, cele spirituale.

Pentru ca recompensa să-și atingă scopul de a întări un comportament pozitiv se impun câteva reguli:

- să fie raportată la fapte morale concrete și pe măsura lor;
- argumentarea lor să fie făcută prin criterii precise și fără subiectivism;
- să se evite folosirea lor exagerată spre a evita devierea motivației interne spre una centrată pe obținerea recompensei.

În ceea ce privește aprobarea, în general, se impun, de asemenea, câteva considerații de ordin psihopedagogic:

- evitarea aplicării stereotipe și la intervale prea scurte care ar genera diminuarea valorii sale afective;
- diversificarea formelor de aprobare și alegerea unui moment potrivit pentru aplicarea ei;
- asigurarea unui consens între aprecierea educatorului și opinia colectivului pentru a se evita riscul izolării celui recompensat.

8. Metode de frânare și eliminare a comportamentelor negative

Dezaprobară reprezintă forma negativă a întăririi, constând din respingerea unor fapte și manifestări nedorite ale copilului. Prin transmiterea unor informații care induc stări afective neplăcute, are rolul de a-l determina pe copil să înceteze repetarea acțiunii respective. Stârnind sentimente de vinovăție, rușine, culpabilitate etc., această metodă aduce copilul într-o stare de disconfort moral determinându-l să părăsească manifestările negative și să-și sincronizeze comportamentul cu cerințele formulate în prealabil.

Dezaprobară se poate manifesta în mai multe forme:

- **Dezacordul** exprimă nemulțumirea față de modul în care au fost îndeplinite cerințele, prin gesturi sau verbal.
- **Observația** poate fi adresată individual sau în fața colectivului și vizează un aspect concret al comportamentului unui copil sau al unui grup, cu privire la îndeplinirea defectuoasă a unei sarcini.
- **Avertismentul** constă în exprimarea indignării față de îndeplinirea deficitară a unor sarcini cu mențiunea că va fi urmată de o pedeapsă în cazul în care abaterea nu se remediază.
- **Pedeapsa** este cea mai înaltă formă de dezaprobară care se aplică atunci când copilul refuză îndeplinirea sarcinii. Rezolvarea conflictului care apare între atitudinea copilului și cerințele educatoarei reclamă uneori aplicarea pedepsei. Aceasta are scopul de a declanșa o atitudine de regret față de faptele comise și de a mobiliza copilul în direcția evitării unei atitudini de împotrivire față de normele și regulile date.

Ca modalități de pedepsire pot fi utilizate mai multe forme:

- privarea de anumite privilegii sau confiscarea unor obiecte;
- suportarea consecințelor faptelor (de exemplu, nu-și găsește o jucărie pentru că nu a așezat-o în ordine la locul ei);
- repararea unor daune produse de încălcarea regulilor;
- izolarea copilului într-un loc, singur, pentru câteva minute, atunci când nu-și mai poate controla comportamentul.
- Se impun și în cazul pedepsei, câteva condiții a căror respectare îi conferă eficiență:
 - să fie pe măsura faptei săvârșite;
 - să fie aplicată imediat pentru a face posibilă înțelegerea de către copil, a gravității faptei;
 - să fie individualizată, să țină seama de particularitățile individuale și de context;
 - să nu fie folosită prea des, pentru că astfel efectul ei scade;
 - educatoarea (părintele) să zică ce face și să facă ce zice;
 - să nu fie însoțită de o atmosferă încordată, de privarea de afecțiune a copiilor.